

RAUNO SAIRINEN, LASSE PELTONEN,
IRMELI MUSTALAHTI, TAPIO MÄÄTTÄ
& OUTI RATAMÄKI

Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen nousu strategiseksi tutkimusalueeksi Itä-Suomen yliopistossa

Itä-Suomen yliopistossa on kehitetty yhteiskuntatieteellistä ympäristö- ja luonnonvaratutkimusta aina 1970-luvulta lähtien. 2000-luvulla vahva yliopistotasoinen koordinointi ja tieteenalojen välinen yhteistyö auttoivat rakentamaan alan tutkimukselle pysyviä rakenteita ja samalla vahventuvaa roolia yliopiston strategisina tutkimusaloina. Yhteiskuntatieteiden monialainen yhteistyö ympäristö-, luonnonvarat-, ilmasto- ja kestävyysteemoissa on vahvistanut alaa niin, että se on pystynyt varsin tasaveroiseen yhteistyöhön luonnontieteellisten ympäristö- ja metsätieteiden kanssa. Samalla ympäristöoikeus ja ympäristöpolitiikka ovat kehittyneet henkilöstöltään alansa suurimmiksi Suomessa. Tässä kehittämistyössä on ollut monia vaiheita, mutta erityisen paljon eri toimintaverkostoja, joiden luonnetta pyrimme avaamaan tässä artikkelissa.

MYY-OSAAMISKESKITTYMÄ JA LYY-INSTITUUTTI

Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen alkujuonteet löytyvät Joensuun yliopistosta jo 1970-luvulta kansantaloustieteilijä Kyösti Pulliaisen ja kasvatustieteilijä Leena Ahon töistä. 1980-luvulla Joensuussa syntyi vahvaa metsäsosiologiaa ja kylätutkimusta, jotka pohjustivat myös tulevaa luonnonvaroihin suuntautuvaa ympäristötutkimusta. 1990-luvun alussa maantieteilijä Ari Lehtinen ja sosiologi Pertti Rannikko kehittivät ympäristökonfliktien tutkimusta toimittamallaan kirjalla *Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto* (1993). Monitieteistä ympäristötutkimusta ja -opetusta alettiin puolestaan kehittää systemaattisesti 1990-luvun puolivälistä lähtien monialaisten rehtorin asettamien työryhmien kautta. Ensimmäisen nk. Kellomäen työryhmän raportin suositukset johtivat ympäristöpolitiikan professuurin syntyyn, ja

Strategic environmental social research at the University of Eastern Finland

Environmental social science has developed very strongly at the University of Eastern Finland over the past 15 years, and even before that at the University of Joensuu since the 1970s. Research in this field has focused especially on sustainable natural resource governance (forests, minerals, waters), climate and energy policy and law, the human-animal relations, and the sustainability transition. Interdisciplinary cooperation has involved environmental policy, environmental law, social geography, environmental history, forest sciences and business. Key factors for good development have included participation in the university's strategic research development projects and funding, multidisciplinary and strong coordination of the field, clear commitment to joint activities in key disciplines, strengthening environmental social science before multidisciplinary cooperation with natural sciences, creation of permanent institutional structures (professorships, educational programmes), sufficient thematic research in certain areas of strength and long-term access to research funding. Currently, research is thematically organised into strategic research areas which concern, for example, bioeconomy, circular economy, energy transition, critical materials and sustainable use of water resources.

virkaan valittiin Pertti Rannikko. Muutama vuosi myöhemmin valittiin ympäristöoikeuden professoriksi Tapio Määttä.

2000-luvun alussa eri tieteenalat jatkoivat yhteistyötä monialaisen luonnonvarojen kestävään käyttöön suuntautuvan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen ja koulutuksen kehittämiseksi. Mukana olivat mm. yhteiskuntapolitiikka, ympäristöpolitiikka, ympäristöoikeus, yhteiskuntamaantiede, kasvatustiede, ympäristöestetiikka, historia sekä metsäpolitiikka ja -ekonomia. Näitä vaiheita on kuvannut aiemmin tässä teoksessa Pertti Rannikko. Kuopion yliopistossa ei alaa käytännössä ollut, vaikkakin siellä oli vahva luonnontieteellinen ympäristötieteen laitos sekä ympäristöterveystiede.

Asema yliopiston johdon tunnistamana tutkimusalueena pakotti nostamaan tutkimuksellista kunnianhimoa.

Joensuun yliopistossa tuli vuonna 2007 hakuun erillinen rahoitus uusimuotoisille osaamiskeskitymille. Rehtori Perttu Vartiainen ideoi erillISRahoituksen tarkoituksena oli profiloida yliopiston tutkimusta tukemalla yliopiston lupaavimpia tutkimusryhmiä. Sisäisessä haussa ollutta rahoitusta jaettiin lopulta kolmelle eri osaamiskeskitymälle. Yksi näistä oli Pertti Rannikon ja Tapio Määttän ehdottama Metsä, ympäristö ja yhteiskunta -osaamiskeskitymä (MYY), jonka koordinoijaksi palkattiin professori Rauno Sairinen (1.8.2007–31.7.2010).

Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen kehittymiselle osaamiskeskitymän status oli tärkeää. Asema yliopiston johdon tunnistamana tutkimusalueena pakotti nostamaan tutkimuksellista kunnianhimoa. Alan professoreiden tapaamisissa alettiin puhua uuteen sävyyn huippututkimuksen rahoituksen instrumenteista kuten Euroopan tutkimusneuvoston ERC-rahoituksesta, EU-hankkeista tai huippuyksiköistä. ERC-rahoitus toteutui sittemmin, kun professori Kati Kulovesi sai vuosille 2017–2022 ERC starting grant -rahoituksen. Kestävän kehityksen ja ympäristöpolitiikan alalla MYY suuntautui vahvimmin luonnonvarojen kestävä käyttöön suuntaan tätä teemaa laajasti tulkiten. Vuonna 2009

MYY määritteli tutkimusryhmikseen seuraavat alat:

- Luonnonvarojen paikallinen ja globaali hallinta
- Metsäalan uusiutuminen
- Ympäristöohjaus ja -sääntely
- Eläinpolitiikka ja -kulttuuri
- Luonnon virkistyskäyttö, luontomatkailu ja vapaa-ajan asuminen.

Itä-Suomen yliopisto perustettiin Kuopion ja Joensuun yliopistojen yhdistyessä vuonna 2010. MYY:n osalta kiperä kysymys oli, voiko Joensuussa alkanut toiminta jatkua uudessa tilanteessa. Tilausta kuitenkin oli, sillä tuore yliopisto määritteli strategiassaan yhdeksi vahvuusalakseen ympäristötutkimuksen ja uusiutuvat luonnonvarat ja sen sisällä yhteiskuntatieteellinen näkökulma sai oman selkeän asemansa: ”Itä-Suomen yliopiston laaja metsiin ja muihin uusiutuviin luonnonvaroihin sekä ihmisen elinympäristöön, ilmastoon ja vesistöihin liittyvä luonnontieteellinen, terveystieteellinen ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus, joka korostaa luonnonvarojen kestävä käyttöä, muodostaa kansainvälisesti ainutlaatuisen tutkimuskeskittymän”.

Vaikka MYY ei mahtunut vanhassa muodossaan mukaan uuden yliopiston erikseen rahoitetuksi strategiseksi painoalaksi, se sai kuitenkin pienen erillISRahoituksen. Syksyllä 2010 MYY vaihtui LYY-instituutiksi (”Luonnonvarat, ympäristö ja yhteiskunta”). Sen tieteelliseksi johtajaksi valittiin MYY:tä koordinoinut professori Rauno Sairinen ja koordinaattoriksi Saija Miina. LYY-verkostossa oli mukana 16 professoria tutkimusryhmineen yhteiskunta-, kulttuuri- ja metsätieteiden piiristä.

Nimenvaihto LYY:ksi kytkeytyi luonnonvaratouuden muutoksiin Suomessa. Joensuussa oli perinteisesti ollut vahvaa metsäsosiologiaa sekä metsäteollisuuden ja luonnonsuojelun tutkimusta (ks. Pertti Rannikon kirjoitus) ympäristöpolitiikan, maantieteen ja metsätieteiden yhteistyönä. Luonnonvarasektorin laajentuessa yhteiskuntatieteelliselle ympäristötutkimukselle tuli uusia tehtäviä. Kaivosteollisuus oli noussut 2000-luvun alussa uudelleen laajentuvaksi suomalaiseksi teollisuudenalaksi usean vuosikymmenen hiljaiselon jälkeen. Samalla vesikysymykset ja petoeläimet nousivat agendalle sekä suojelukysymyksinä että luontomme resursseina. Nämä kysymykset olivat eri muodoissaan nyt myös Joensuun yliopiston tutkijoiden työpöydällä. Keskusteluissa luonnonvarat-käsite

MYY-tutkijat Tapio Määttä, Taru Peltola, Jakob Donner-Amnell ja Rauno Sairinen vuonna 2009.

koettiin kuitenkin ongelmalliseksi sen utilitaristisen luontosuhteen ja historiallisen painolastin vuoksi. Lopulta päädyttiin kuitenkin siihen, että ”luonnonvarat” on riittävän hyvä käsite ja samalla sopivan ajankohtainen yhdistämään tutkimuksen tulokulmia. Luonnonvarojen käyttöön perustuva teollisuus oli palaamassa suomalaisen yhteiskuntataloudelliseen keskusteluun uudella voimalla ”immateriaalisen” tietoyhteiskunnallisen vaiheen ja Nokia-buumin jälkeen. Tässä tilanteessa myös yhteiskunnallisen ympäristötutkimuksen oli syytä pohtia kestävän luonnonvarahallinnan mahdollisuuksia, uusia haasteita ja koko kehityksen problematiikkaa. Samalla oli tärkeää rakentaa yhteys ilmastokysymyksiin ja luontopolitiikkaan.

LYY määritteli tavoitteekseen ”vahvistaa ymmärrystä ja tietopohjaa ympäristö-, luonnonvara- ja metsäpolitiikassa vaikuttavista yhteiskunnallisista ja kulttuurisista tekijöistä sekä sopivista ohjauskeinoista.” Tavoitteena oli samalla ”kehittää Itä-Suomen yliopiston asemaa ympäristö- ja luonnonvarapolitiikan kotimaisena ja kansainvälisenä asiantuntijana”. Tutkimusryhmien välisen verkottumisen lisäksi LYY järjesti konferensseja ja seminaareja, tuki kansainvälistä verkottumista, kutsui tutkijavieraita sekä tiedotti yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen tapahtumista ja julkaisuista.

LYY:n resurssit eivät olleet suuret, mutta koordinaatiolla ja yhteisellä tekemisellä oli iso merkitys vahvistettaessa yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen itsenäistä asemaa suhteessa luonnon-

tieteelliseen ympäristötutkimukseen. Tätä monialaista voimaantumista auttoi uuden oppialan eli ympäristöpolitiikan koordinoiva rooli tässä kehittämisessä. Samalla ympäristöoikeuden todella vahva kehitys loi uusia institutionaalisia mahdollisuuksia.

Erittäin tärkeitä olivat uudet temaattiset tutkimusverkostot, joita syntyi pikavauhtia tutkimustoiminnan laajetessa. Näin LYY:n piirissä olevat tutkijat organisoituivat moniin temaattisiin aloihin: ympäristö-, ilmasto- ja energiaoikeuden tutkimuskeskus CCEEL:iin, yhteiskuntatieteellisen kaivostutkimuksen SERM:iin, ihmistieteellisen eläintutkimuksen verkostoon sekä yhteiskuntatieteellisen biotaloustutkimuksen SOBIO-verkostoon. Lisäksi koordinoitiin valtakunnallista ympäristökulttuuriverkostoa. Nämä temaattiset verkostot syntyivät professoreiden ja tutkijoiden omasta aloitteesta ja ne tukivat samalla kansainvälistä verkostoitumista.

LYY-instituutin toiminnassa oli mukana tutkijoita yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden, luonnontieteiden ja metsätieteiden sekä filosofisesta tiedekunnasta. Toiminnassa olivat mukana vuosien varrella erityisesti seuraavat oppiaineet: ympäristöpolitiikka, ympäristöoikeus, metsäekonomia, ympäristöhistoria, maantiede, matkailun tutkimus, markkinointi, kulttuurintutkimus ja ympäristökasvatus. Toiminnan painopiste oli Joensuun kampuksella, eikä yhteistyö esimerkiksi Kuopion ja terveystieteen suuntaan lähtenyt koskaan kehittämään kunnolla.

Resurssit eivät olleet suuret, mutta koordinaatiolla ja yhteisellä tekemisellä oli iso merkitys vahvistettaessa yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen itsenäistä asemaa suhteessa luonnontieteelliseen ympäristötutkimukseen.

Muutamissa vuosissa LYY:stä kehittyi Suomen vahvin yhteiskuntatieteellisen luonnonvaratutkimuksen verkosto. Jo vuonna 2012 LYY:n tutkimuksen volyyymi oli 31 projektia (ml. 15 akatemian rahoittamaa hanketta) ja täydentävä rahoitus yhteensä

2,3 miljoonaa euroa vuodessa. LYY:n sähköpostilistalla oli parhaimmillaan 150 henkilöä.

LYY:n yksi pysyvä tuotos on ollut Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja, jota LYY kustansi yhdessä oikeustieteen laitoksen kanssa vuosien ajan. Julkaisu on ollut keskeinen ympäristöoikeuden ja ympäristöpolitiikan välimaastoon sijoittuva suomenkielisten vertaisarvioitujen artikkelien julkaisukanava. Sen erikoisuutena ovat olleet tavallista pidemmät artikkelit, jotka ovat mahdollistaneet laajempaa käsitteellistä keskustelua sekä tutkimusaineistojen esittelyä ja analyysiä. Vuosikirjan päätoimittajana ovat toimineet professori Tapio Määttä (2007–2019) ja professori Ismo Pölönen (2019–). Vuosikirja on tätä kirjoitettaessa ilmestynyt 16 kertaa ja saatavissa avoimena julkaisuna Edilex-palvelussa.

LYY-instituutin teemat muuntuivat vuosien myötä. Vuonna 2015 pääteemoina esiteltiin ilmasto- ja energiaoikeus ja -politiikka, kaivostoiminta ja yhteiskunta, biotalous ja metsäpolitiikka, yhteiskuntatieteellinen eläintutkimus, ja maaseudun kestävät yhdyskunnat.

LYY-instituutin elinkaari tuli päätökseensä vuonna 2019, kun yliopiston tutkimuksen strategisen profiloinnin mallia uudistettiin. Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen tutkijat jakaantuivat tuolloin syntyneisiin yliopistotasoihin strategisiin temaattisiin tutkimusyhteisöihin (research communities, RC) ja samalla vahvempaan yhteistyöhön luonnon- ja metsätieteiden kanssa.

Uudessa tilanteessa yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunta ei halunnut enää tukea LYY-verkostoa, joten sen toiminta päätettiin lopettaa. Lakauttamista ei pidetty LYY:n piirissä mielekkäänä päätöksenä, koska näin menetettiin kokonaisvaltainen koordinaatio ja vakiintunut vuorovaikutus laajan tutkijajoukon ja eri tutkimusalueiden kesken. Usein sanotaan, että keskinäinen vuorovaikutus yli tieteenalaraajojen synnyttää tieteessä ja tutkimuksessa innovatiivista ajattelua ja uusia tutkimusideoita, mutta tässä vaiheessa tiedekunta ei nähnyt tällaista ”pöhinää” tarpeelliseksi. LYY oli tullut tiensä päähän, mutta siitä jäi jäljelle laaja sähköpostilista, joka palvelee edelleen.

LYY:N TOHTORIOHJELMA

Jälkikäteen arvioituna voi pitää erityisenä ja jopa erikoisena sitä, että LYY sai ja halusi kehittää oman tohtoriohjelmansa vuonna 2013. Tohtoriohjelmaa

LYY sai ja halusi kehittää oman tohtoriohjelmansa vuonna 2013.

on yliopistoissa vuoroin hajautettu ja keskitetty, alueellistettu ja valtakunnallistettu (ks. Yrjö Hailan teksti tutkijakoulujen ”uhosta ja tuhosta” tässä teoksessa). LYY:n tohtoriohjelma mahdollistui, kun valtakunnalliset ohjelmat ajettiin vähitellen alas ja samalla Itä-Suomen yliopistossa oli kiinnostusta käynnistää monitieteellisiä temaattisia kokonaisuuksia.

UEF organisoi yliopistotasolla kolme ympäristöteemaista ohjelmaa bio-, terveys- ja yhteiskuntatieteisiin nimillä ”Luonnonvarat, ympäristö ja yhteiskunta”, ”Ympäristönmuutoksen biologia” sekä ”Terveys ja ympäristö”. LYY:n tohtoriohjelma oli monitieteellinen ja suuntautui erityisesti luonnonvarojen käyttöä, ilmasto- ja energiakysymyksiä sekä ihmisten luonto- ja eläinsuhdetta koskeviin kysymyksiin. Tavoite oli vahvistaa alan kansainvälistä orientaatiota ja tarjota houkutteleva ohjelma myös kansainvälisille väitöskirjatutkijoille.

Ohjelmaan palkattiin aluksi osa-aikaiseksi koordinaattoriksi Simo Häyrynen. Kansainvälisiä hakijoita saatiin melko paljon kaksi kertaa vuodessa avattujen hakujen kautta. Opiskelijoiden valintaprosessi oli työläs pienelle organisaatiolle. Kuten niin yleistä yliopistoissamme, resursseja jatko-opintojen organisointiin ei ollut juuri saatavilla. Prosessi pyöri kuitenkin koordinaattorin sekä aktiivisten professoreiden ja lehtorien avulla. Yliopiston politiikka vaihtui pari vuotta myöhemmin keskitymisen suuntaan. Niinpä jo vuonna 2015 LYY:n tohtoriohjelma päätettiin yhdistää Sosiaalisten ja kulttuuristen kohtaamisten (SCE, *Social and Cultural Encounters*) tohtoriohjelmaan, jossa se toimi omana teema-alueenaan vuoteen 2023 asti. Teema-alueen vetovastuussa olivat Rauno Sairinen 2013–2017 ja Irmeli Mustalahti 2018–2023.

LYY:n tohtoriohjelmassa olivat tieteenaloina mukana kaikki LYY:n oppialat. Kiinnostuksella monitieteellisyyteen oli kuitenkin selkeät rajansa. Kulakin laitoksella oli myös omat tieteenalakohtaiset ohjelmansa. Niinpä käytännössä suurin osa ohjelman opiskelijoista suuntautui ympäristöpolitiikkaan, muutama yhteiskuntamaantieteeseen. Kai-

ken kaikkiaan ohjelmassa ehti olla toistakymmentä väitöskirjatutkijaa vuosina 2013–2023.

**”KESTÄVÄN LUONNONVARAHALLINNAN”
VAHVA TUTKIMUSALUE**

LYY-instituutin lakkauttamiseen johtanut kehityskulku käynnistyi jo vuonna 2015, jolloin Itä-Suomen yliopisto muunsi strategisia tutkimusalojaan. Tutkimusryhmille esiteltiin avoin haku, jossa potentiaalisilta vahvuusalueilta pyydettiin esityksiä oman tutkimusalueen kokonaisuudesta. Valittaville tutkimusryhmille oli luvassa paitsi strateginen asema yliopiston ”vahvana tutkimusalueena”, myös pieni toimintaraha.

LYY:n piiristä tehtiin esitys *Kestävä luonnonvarahallinta (Sustainable Governance of Natural Resources, SGNR)*, joka hyväksyttiin yliopiston strategisten tutkimusalojen joukkoon. Tämä valinta oli tärkeä yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen vahvistumiselle ja tuleville professorirekrytoinneille. SGNR:n johtajina toimivat ympäristöpolitiikan professori Rauno Sairinen ja ympäristöoikeuden professori Tapio Määttä. Vuonna 2015 SGNR:n ulkopuolisen rahoituksen määrä oli 2 miljoonaa euroa yhteensä 17 hankkeesta, joista 10 oli Suomen akatemian ja yksi EU:n rahoittama.

SGNR:n kehittämiseen liittyi alkuvaiheessa jännitteitä. Yliopiston johdon suunnalta oli vuosien mittaan jatkuvasti kritisoitu LYY:n laajuutta. Luonnontieteellisen paradigman näkökulmasta LYY ei fokuoitunut tarpeeksi tiettyyn sektoriin tai ongelmaan, vaan nieli mukaansa liikaa teema-aloja ja näkökulmia. LYY:n keskittymistä hallintaan, oikeuteen tai alueellisiin ja sosiaalisiin kysymyksiin kestävyyskysymyksissä ei pidetty riittävänä fokuksena. Yliopiston johdon selkeä viesti oli, että fokusta tulee kaventaa, jos haluaa mukaan yliopiston strategiaan tutkimusryhmiin. Näin suunniteltua vahvuusala kavennettiin jättämällä eläintutkimus pois. Tämä aiheutti luonnollisesti katkeria tunteita LYY:n sisällä.

Yliopiston kehittyneet vahvat tutkimusalueet olivat käytännössä uusi tapa organisoida tutkimusaloja niin, että ne perustelivat sekä osallistumista valtakunnallisiin strategiaan hakuihin (kuten PROFI) että strategisten resurssien jakoa (esim. tutkijatohtorit) yliopiston sisällä. SGNR:n organisoimisen myötä yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus pääsi näin osalliseksi strategiaan resursseihin. Jatkoa ajatellen tämä toi merkittäviä vahvistuksia alal-

le, mikä puolestaan vahvisti valmiuksia olla mukana yliopiston kehittämisen seuraavissa vaiheissa.

SGNR:n kautta saatiin muutaman vuoden aikana useita professoreja PROFI-rahoituksella. Vuonna 2016 oikeustieteiden laitokselle rekrytoitiin ilmastoto-oikeuden ja -politiikan professori Harro van Asselt, ja myöhemmin ympäristöoikeuden professori Ismo Pölönen, ympäristöpolitiikan ja -oikeuden professori Sebastian Oberthür ja ilmasto-oikeuden ja -politiikan apulaisprofessori Yulia Yamineva sekä historia- ja maantieteen laitokselle yhteiskuntatieteellisen biotaloustutkimuksen professori Irmeli Mustalahti. Lisäksi yliopiston omalla strategisellä rahoituksella palkattiin ympäristökongfliktien hallinnan professori Lasse Peltonen. Myöhemmin kaikki nämä professuurit vakinaistettiin.

Asema yliopiston vahvana tutkimusalana on tukenut myös muiden professoritasoisten rekrytointien toteutumista. Suomen ympäristökeskuksen SYKE:n kanssa on tiivistetty strategista kumppanuutta ja rekrytoitu eri vaiheissa useita yhteisprofessoreja. Pekka Jokinen toimi SYKEN kanssa jaetussa luonnonvarapolitiikan professuurissa vuosina 2008–2013. Taru Peltola toimi SYKEN kanssa jaetussa sosiaalisen kestävyuden apulaisprofessuurissa vuodesta 2021 vuoteen 2024 ja jatkossa kokonaan yliopistolla luontokulttuurin professorina. Antti Belinskij on toiminut vuodesta 2017 SYKEN ja yliopiston yhteisessä ympäristöoikeuden, erityisesti vesioikeuden professuurissa ja Seita Vesa vuodesta 2023 alkaen jaetussa ympäristöoikeuden, erityisesti kestävyysmurroksen professuurissa. Vesioikeuteen erikoistuneen ympäristöoikeuden professorin Niko Soinisen palkkaus vuoden 2020 alusta tuli puolestaan mahdolliseksi Jenny ja Antti Wihurin rahaston, Olvi-säätiön ja Saastamoisen säätiön yhteisellä 2,6 miljoonan euron rahoituksella vesiympäristön strategiseen tutkimukseen. Erikseen kannattaa mainita vuonna 2020 perustettu ympäristöhistorian apulaisprofessori, joka muuttui vuonna 2024 professuuriksi. Professorina toimii Tuomas Räsänen. Kyseessä on Suomen ensimmäinen ympäristöhistorian oppituoli.

Kuten edellä jo tuli todetuksi, LYY-instituutin tutkimus organisoitui vähitellen useampaan vapaamuotoiseen tutkimusala- ja teemaverkostoon, joista moni sai tiedekunnalta luvan kutsua itseään tutkimuskeskukseksi. Verkostoilla ei ole ollut erillistä rahoitusta, eivätkä ne ole hallinnollisesti itsenäisiä

toimijoita, mutta niiden toiminta on edistänyt monin tavoin kyseisten tutkimusalojen kehittymistä. Esittelemme teemaverkostot seuraavassa lyhyesti.

YMPÄRISTÖOIKEUDEN LAAJENTUMINEN ILMASTO- JA ENERGIAOIKEUTEEN

Ympäristö-, ilmasto- ja energiaoikeuden keskus CCEEL perustettiin oikeustieteiden laitokselle vuonna 2013. Keskuksen perustaminen muodostui ajankohtaiseksi, kun laitokselle tulivat uusiksi professoreiksi Kati Kulovesi kansainväliseen oikeuteen ja Kim Talus eurooppaoikeuteen.

Kansainvälinen oikeus ja eurooppaoikeus ovat oikeustieteessä itsenäisiä oppiaineita. Toisaalta ympäristöoikeudessa on runsaasti sellaista sisältöä, joka perustuu suoraan kansainvälisen oikeuden tai eurooppaoikeuden velvoittaviin oikeuslähteisiin. Monet ympäristöoikeuden tutkijat joutuvatkin omalla alueellaan perehtymään syvällisesti sekä kansainväliseen oikeuteen että eurooppaoikeuteen kansallisen oikeuden lähteiden ohella. Yhteys politiikan tutkimukseen on myös vahva.

CCEEL on kasvanut huomattavaksi ja kansainvälisesti tunnustetuksi ilmasto-, energia- ja ympäristöoikeuden keskittymäksi.

Yhteistyö näiden kolmen erillisen oikeustieteen oppiaineen (ympäristöoikeus, kansainvälinen oikeus ja eurooppaoikeus) oli alusta alkaen hedelmällistä ja kaikkia oppiaineita kiinnostavaa erityisesti siksi, että kansainvälisen oikeuden professoriksi tullut Kati Kulovesi on erikoistunut ilmasto-oikeuteen ja eurooppaoikeuden professori Kim Talus energiaoikeuteen. Myöhemmin CCEEL on kasvanut myös vesioikeuden suuntaan professoreinaan Niko Soininen ja Antti Belinskij.

CCEEL on kasvanut huomattavaksi ja kansainvälisesti tunnustetuksi ilmasto-, energia- ja ympäristöoikeuden keskittymäksi. Vuonna 2024 CCEEL:in piirissä toimi 12 professoria ja apulaisprofessoria. Sen piirissä toimii nykyään yli sata tutkijaa, jotka tutkivat mm. ilmastosääntelyä ja -oikeutta, ilmasto-oikeudenkäyntejä, eurooppalaista ja kansainvälistä energiaoikeutta, kaasu- ja öljyvarojen sekä uusi-

tuvan energian regulaatiota ja oikeudellisia ulottuvuuksia, kiertotaloutta ja vertailevaa energia- ja ympäristöoikeutta.

YHTEISKUNTATIEEELLINEN KAIVOSTUTKIMUS

Vuodesta 2010 lähtien Joensuun ympäristöpolitiikan piirissä alettiin kehittää yhteiskuntatieteellistä kaivostutkimusta, mistä tuli sittemmin yksi painopistealue. Teema käynnistyi Suomen akatemian ja maa- ja metsätalousministeriön rahoittamilla hankkeilla, joissa selvitettiin kaivostoiminnan paikallista vastaanottoa sekä maaseudun kehityksen ja kaivostoiminnan suhdetta. Vuonna 2010 käynnistyi ulkoministeriön rahoituksella ja yhteistyössä Gaia Consulting Oy:n kanssa monivuotinen tutkimus- ja kehittämistoiminta liittyen kaivostoiminnan vastuullisuuteen ja konfliktien hallintaan Kirgisiassa. Vuosina 2013–2015 valtakunnallista verkostoitumista vauhditti yhteistyössä Oulun yliopiston, Lapin yliopiston ja Geologian tutkimuskeskuksen kanssa saatu Suomen kulttuurirahaston Argumenta-hanke, jossa rakentui uudenlaista yhteistyötä geologien, kaivosinsinöörien ja yhteiskuntatieteilijöiden välille. Samalla tutkimuksen orientaatioon vaikutti vahva yhteistyö Australiassa (University of Queensland) ja Kanadassa (University of British Columbia) kehittyneeseen yhteiskuntatieteelliseen kaivostutkimukseen. Alkuvaiheessa keskeisiksi tutkimustee- moiksi kehittyivät sosiaalinen toimilupa, kaivoslain ja ympäristösääntelyn uudistaminen, sosiaaliset vaikutukset ja osallistuminen sekä yhteiskunta- ja ympäristövastuullisuus. Vuodesta 2010 lähtien Talvivaaran kaivoksen ongelmien myötä konfliktisuus ja kaivostoimintaan kohdistuvat protestit nousivat myös vahvoiksi teemoiksi. Lisäksi EU:n rahoittamissa hankkeissa on selvitetty kaivosten ja malminetsinnän uusien teknologioiden paikallisia vaikutuksia ja ihmisten suhtautumista niihin.

Tutkimuksen ja rahoituksen laajentuessa otettiin esimerkiksi CCEEL:istä, ja perustettiin oma keskus Research Center for Socially and Environmentally Responsible Mining (SERM). Vuoden 2014 alussa tutkimusryhmä vielä vahvistui Olvi-säätiön lahjoittamalla 5-vuotisella kaivospolitiikan professuurilla, jota hoitamaan valittiin Juha Kotilainen. SERMin johtajana on toiminut 2012–2020 Rauno Sairinen ja vuodesta 2020 lähtien Tuija Mononen.

SERMin nimi muutettiin vuonna 2023 ja siitä tuli Research Center for Mining, Minerals and Society eli

LYY-tutkijat Talvivaaran kaivoksen koneita ihmettelemässä 2011.

Kaivostutkimuksen kohteena hiilikaivos Hunter Valleyssa, Australiassa, 2015.

CEMMS. Myös tutkimusteemat ovat eläneet. Painopiste on siirtynyt kriittisiin mineraaleihin, eurooppalaiseen mineraali- ja kaivospolitiikkaan, metallien kiertotalouteen, akkuteollisuuteen, mineraalien geopolitiikkaan, ympäristöoikeudenmukaisuuteen, kansalaisten kaivosasenteisiin, kaivostoiminnan ja muiden paikallisten intressien väliseen yhteistoiminnallisuuteen sekä kansallisesti kaivoslain uudistamisen kysymyksiin. Nyt yhteys ilmastopolitiikkaan ja energiasiirtymään on varsin suora ja keskeinen.

IHMISTIETEELLISEN ELÄINTUTKIMUKSEN VERKOSTO

Itä-Suomen yliopiston Ihmistieteellisen eläintutkimuksen verkoston juuret ovat vuodessa 2004. Tuolloin Joensuun yliopiston ympäristöpolitiikan jatko-opintoseminaarissa eläinaiheisia väitöskirjoja tehneet tutkijat alkoivat pohtia, ovatko eläinaiheiset ympäristöpolitiikan väitöskirjatutkimukset eläinpolitiikkaa, ja millaisia erityispiirteitä eläin-keskeiseen näkökulmaan sitoutuminen tuo tutkimukselle. Innostus eläinpolitiikan tutkimiseen ja yhteiskuntatieteelliseen eläintutkimukseen alkoi viritä. Inspiraatiota saatiin ulkomaisista ja kansainvälisistä ihmistieteellisen eläintutkimuksen (human-animal studies) verkostoista. Samaan aikaan myös Helsingin yliopistossa oltiin toteuttamassa eläinpolitiikan kurssia. Joensuun ja Helsingin yliopiston tutkijoiden yhteistyössä syntyi idea valtakunnallisen yhteiskuntatieteellisen eläintutkimuksen verkoston perustamisesta. Alkuun verkosto toteutui ylläpidettävänä verkkosivuna, sähköpostilistana ja eläinaiheisen työryhmän järjestämisenä

sosiologipäivillä. Vuonna 2006 Joensuun yliopiston tutkijat perustivat oman ihmistieteellisen eläintutkimuksen verkostonsa ja organisoivat myös opetusta teeman ympärille. Verkostossa oli ympäristöpolitiikan tutkijoiden ohella mukana myös sosiologian, kulttuuritutkimuksen, uskontotieteen ja teologian sekä oikeustieteen tutkijoita. Tästä monialaisuudesta johtuen koettiin nimitys ”ihmistieteellisen eläintutkimuksen verkosto” sopivaksi. Tärkeitä yhteistyökumppanuuksia syntyi myös luonnontieteilijöiden kanssa. Tätä edesauttoi valtakunnallinen monitieteinen eläinten hyvinvoinnin tutkijakoulu, joka aloitti toimintansa vuonna 2006 ja jossa joensuulaisia yhteiskuntatieteilijöitä myös opiskeli. Vuoden 2009 marraskuussa Joensuussa pidettiin Yhteiskuntatieteellisen eläintutkimuksen seuran perustamiskokous. Tästä seurasta on kasvanut aktiivinen tieteellinen seura, joka julkaisee tieteellistä aikakauslehteä nimeltä *Jälki – Trace*. Joensuun yliopiston ja sittemmin Itä-Suomen yliopiston tutkijat olivat aktiivisesti kehittämässä tätä toimintaa samalla kun ylläpitivät oman yliopiston verkostoa.

Vuodesta 2010 lähtien Joensuun ympäristöpolitiikan piirissä alettiin kehittää yhteiskuntatieteellistä kaivostutkimusta, mistä tuli sittemmin yksi painopistealue.

Vuosien varrella eläintutkimuksen aktiivisuus eri kotimaisissa yliopistoissa on vaihdellut. Toiminnan kehittämistä ja rahoituksen hankkimista on edesauttanut eri aikoina se, että toiminnassa on ollut mukana professoreja, jotka ovat tukeneet eläintutkimusta – alaa, joka ei ole oppiaine ja johon ei Suomessa ole perustettu professuureja, lehtoraatteja tai pysyviä tutkijapositioneja. Suomessa eläintutkimuksen painopiste on viime vuosina siirtynyt Turun yliopistoon, jossa toimii nykyisin oma eläintutkijoiden verkosto, sekä Helsingin yliopistoon eläinoikeuden tutkijoiden verkoston laajenemisen myötä. Vaikka eläintutkimuksen tutkijoiden joukko Itä-Suomen yliopistossa on supistunut, on Itä-Suomen yliopistossa edelleen mahdollista opiskella eläinteemainen moduuli laajan Kestävyysopintojen opintokokonaisuuden alla ja hankerahoitustakin eläintutkimukselle on saatu.

YMPÄRISTÖYHTEISTYÖN JA KONFLIKTIEN SOVITTELUN VERKOSTO

Joensuun ympäristöpolitiikalla on vahva konfliktien analyysin ja sovittelun sekä yhteistoiminnallisen luonnonvarahallinnan suuntaus, mikä näkyy paitsi tutkimuksessa myös koulutuksessa. Tästä esimerkki on kansainvälinen *Environmental Collaboration and Conflict Resolution (ECCR)* -kurssisarja ja kansainvälinen verkosto. Yhdessä suomalaisten ja kansainvälisten kumppaneiden kanssa järjestetty ECCR-kurssisarja on toteutettu vuodesta 2016 lähtien Suomessa, Tanskassa, Tansaniassa, Ugandassa ja Meksikossa. Verkoston ajatuksena on järjestää koulutusta sekä Itä-Suomen yliopiston opetustarjonnassa että yhdessä kansainvälisten partnereiden kanssa. Tutkimusyhteistyö ja ECCR-kurssisarjan hakijamäärät ovat kasvaneet ja ajatuksena on jatkossa tarjota myös verkkopohjaista opetusta. Opiskelijat ja verkoston jäsenet oppivat ja jakavat osaamistaan ja käytännön taitoja ympäristöyhteistyöhön perustuvista lähestymistavoista ja konfliktien sovittelusta.

Tutkimus- ja opetusyhteistyön ympärille on kasvanut kansainvälinen verkosto, joka muodostuu noin 200 kurssin käyneestä alumnista ja kansainvälisistä yhteistyökumppaneista. Kurssisarja aloitettiin pohjoismaisella NOVA rahoituksella. Myöhemmin verkoston kehittämistä edisti Irmele Mustalahden akatemiattutkijakausi, kaksi Suomen Akatemialta saatua tutkimushankerahoitusta, strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittama ALL-

Joensuun ympäristöpolitiikalla on vahva konfliktien analyysin ja sovittelun sekä yhteistoiminnallisen luonnonvarahallinnan suuntaus.

YOUTH hanke (2018–2023) ja Lasse Peltosen johtama strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittama yhteistoiminnallisen ympäristöhallinnan menetelmiin keskittynyt CORE -hanke (2017–2022). Näiden hankkeiden myötä rakennettiin edelleen jatkuva kansainvälinen opetusyhteistyö esimerkiksi Oregonin Portland State University'n National Policy Consensus Centerin kanssa. Vuosina 2021–2025 Suomen opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksen turvin järjestetään koulutusta esimerkiksi Indonesiassa ja Suomessa, verkostotapaamisia sekä verkkopohjaisen opetuksen suunnittelua yhdessä Itä-Suomen yliopiston, Jyväskylän yliopiston, Universitas Muhammadiyah Yogyakarta (UMY, Indonesia), Collage of Business Educationin (CBE, Tansania) ja National Policy Consensus Centerin (USA) kanssa.

YHTEISKUNTATIEEELLISEN YMPÄRISTÖTUTKIMUKSEN UUSI ASEMOINTI TUTKIMUSYHTEISÖISSÄ

Itä-Suomen yliopisto muutti strategisten tutkimusalueidensa organisaatiota vuonna 2019. Vanhat ja uudet ryhmät saattoivat hakea strategista asemaa tutkimusyhteisönä (*research community*). Ryhmiin tuli kuulua vähintään 10 professoria tai johtavaa tutkijaa, käytännössä hyväksytyillä oli näitä parikymmentä.

Strategisia tutkimusyhteisöjä on yhteensä 14. Niistä neljässä keskitytään ympäristö- ja luonnonvarateemoihin ja jokaisessa niissä myös yhteiskuntatieteellisellä ympäristötutkimuksella on keskeinen rooli. Tämän myötä UEF:in yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen kenttä jakaantui neljään temaattiseen ryhmään, joissa syntyi samalla uudenlaista yhteistyötä ympäristö-, bio-, luonnon- ja terveystieteiden kanssa. Lisäksi yhteiskuntatieteellistä ympäristötutkimusta on kehittynyt yksittäisten tutkijoiden kautta muissakin teemoissa kuin näissä tutkimusyhteisöissä.

”Kestävä resurssiyhteiskunta” eli RESOURCE

-tutkimusyhteisö¹ (Sustainable Resource Society) keskittyy kestävyysmurrokseen energian, mineraalien ja kiertotalouden aloilla. RESOURCEN tutkimuksen painopiste on kestävyys siirtymän yhteiskunnallisissa haasteissa, kuten vihreän siirtymän politiikka, oikeus ja talous, ympäristöoikeuden mukaisuus ja sosiaalinen resilienssi, paikalliset ja globaalit jännitteet ja konfliktit sekä yhteistoimintaan perustuvat toimintamallit, regulaation muutostarpeet ja innovaatioekosysteemit. Tutkimusten konkreettisina kohteina ovat olleet mm. kriittiset metallit, akkuteollisuus, tuuli- ja aurinkovoima sekä muovin ja metallien kiertotalous. Vuosina 2014–18 RESOURCEN tutkijoiden saama ulkopuolinen rahoitus oli 5,2 euroa 19 projektista; vuosina 2019–22 rahoitus oli 10,8 miljoonaa euroa, eli tuplaantunut. RESOURCEN toiminta nojaa vahvasti kolmen tutkimuskeskuksen toimintaan. Jo aiemmin syntyneiden CEMMSin ja CCEELin rinnalle perustettiin kauppatieteiden laitokselle vuonna 2021 ”Kestävän kiertotalouden tutkimuskeskus” (Research Center for Sustainable Circular Economy, CECE), jonka johtajana toimii professori Hanna Lehtimäki. CECE:n tavoitteena on tehdä tutkimusta, joka vauhdittaa siirtymää kestäväan kiertotalouteen. Yhteiskuntatieteellisesti monitieteinen tutkimus lisää ymmärrystä kiertotalouden ilmiöistä ja tukee kiertotalousmuutosta yhteiskunnan eri aloilla. Tutkimuskeskus tuo yhteen kauppatieteiden, ympäristöpolitiikan, oikeustieteiden, maantieteiden ja historian tutkijoita. Tutkimusta tehdään vuorovaikutuksessa yritysten, julkisen sektorin ja kolmannen sektorin kumppaneiden kanssa.

”Vesivarojen kestävä yhteiskäyttö” eli WATER-tutkimusyhteisön (Sustainable Co-management of Water Resources and Aquatic Environments) tutkimuksessa tarkastellaan vesiluonnonvarojen kestävää, vastuullista ja integroitua hyödyntämistä yhdistämällä eri tieteiden osaamista. WATER keskittyy erityisesti makean veden ympäristöjen biodiversiteetin ja ekologisen toimintakyvyn säilyttämiseen. Lisäksi tavoitteena on kehittää sopeutuvia yhteiskunnallisia ohjauskeinoja ja tukea kestäviä toimintamalleja luontomatkailussa. Mukana ovat yhteiskuntatieteistä ympäristöoikeus, ympäristöpolitiikka, maantiede ja matkailuliiketoiminnan tutkimus.

”Metsä ja biotalous” eli FOBI -yhteisö (Forests and

bioeconomy) tutkii metsiin pohjautuvaa biotaloutta ja mahdollisuuksia kestävyys siirtymään kohti bioyhteiskuntaa, eli nk. biotalouden kolmatta aaltoa. FOBIN tutkimus liittyy lisäksi biotalouden markkinoiden ja liiketoimintamallien kehitykseen, sekä metsien kestäväan ja monitavoitteiseen hoitoon ja käyttöön. Mukana ovat yhteiskuntatieteistä kauppatieteet, metsäekonomia- ja politiikka, matkailuliiketoiminnan tutkimus ja maantiede.

UEF:in yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen kenttä jakaantui neljään temaattiseen ryhmään, joissa syntyi samalla uudenlaista yhteistyötä ympäristö-, bio-, luonnon- ja terveystieteiden kanssa.

”Ilmastopakotteet, ekosysteemit ja terveys” eli CLEHE -tutkimusyhteisön (Climate Forcing, Ecosystems and Health) tutkimus keskittyy ilmastonmuutoksen ja ilmanlaadun osalta päästöihin, terveysvaikutuksiin, palautemekanismeihin ja sopeutumistoimiin sekä näiden oikeudellisiin ja teknisiin näkökulmiin. CLEHEN tutkimus kattaa myös ilmastolakien ja -politiikan vaikutuksien tarkastelua kansainvälisesti, EU:ssa ja kansallisella tasolla sekä päästörajoitusten linkittymistä ilmansaasteisiin ja ilmastonmuutokseen. Mukana on yhteiskuntatieteistä ilmasto-oikeus.

Näiden tutkimusyhteisöjen lisäksi kannattaa mainita SOBIO (Social Scientific Biosociety Research Network) -tutkimusverkosto, joka kokoaa Itä-Suomen yliopistossa yhteen biokiertotalouden yhteiskunnallista tutkimusta. Verkosto luotiin vuonna 2017 ajatuksella vastata nousevan biotalouden yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja rakentaa yhteiskuntatieteellistä osaamista vahvasti luonnon- ja metsätieteelliselle alalle. Se on järjestänyt vuosittain SOBIO-tutkimuspäivät.

Tutkimusyhteisöjen kehittäminen on merkinnyt uudentasoista monitieteellisyttä Itä-Suomen

1 Aluksi nimellä ”Minerals, energy and circular economy in sustainable transitions” (MECES).

yliopistossa. Yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus on tutkimusyhteisötoiminnan kautta selvästi vahvemmin ja monialaisemmin mukana kestävyystutkimuksen eri teemoissa ja kunkin alan strategisessa kehittämisessä yliopiston tasolla. Tähän strategiseen tasoon kuuluvat yhteistyö tutkimuslaitosten (kuten SYKE, LUKE, GTK) ja muiden yliopistojen kanssa, osallistumismahdollisuus PROFI-hakuihin sekä alueelliset kehittämisprosessit.

Mainituissa tutkimusyhteisöissä yhteiskuntatieteiden rooli vaihtelee. RESOURCE ja WATER sisältävät hyvin vahvasti yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen näkökulmia. FOBI ja CLEHE sen sijaan selvästi vähemmän. Yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus on nyt enemmän hajallaan eri teemoissa. Haasteena onkin, kuinka eri teemoissa olevat tutkijat voisivat löytää ja hyödyntää toisiaan. Tätä kohtaamista tapahtuu tietenkin oppiainekohdaisesti luonnostaan, mutta laajempi yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus pystyy kokoontumaan yhteen parhaiten sekä YHYS-kollokvion että NESS-konferenssin tapaisten tapaamisten kautta.

YMPÄRISTÖPOLITIIKAN OPPIAINEEN KEHITYS

Itä-Suomen yliopistossa tapahtunut yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen vahva kehitys on keskeisesti sidoksissa ympäristöpolitiikan oppiaineen vahvistumiseen – ympäristöoikeuden lisäksi. Niinpä oppialan kehityksestä kannattaa mainita erikseen muutama sana.

Itä-Suomen yliopiston aloittaessa ympäristöpolitiikan oppiaineessa oli kaksi ympäristöpolitiikan professoria eli Pertti Rannikko ja Rauno Sairinen (ks. Pertti Rannikon teksti tässä teoksessa). Varsin nopeasti kokonaisuuteen lisättiin kolmas professuuri. Pekka Jokinen toimi ympäristöpolitiikan (erityisesti luonnonvarapolitiikan) professorina 2008–2014². Jokisen siirtyessä Tampereelle, palkattiin tilalle Maria Åkerman määräaikaiseksi professoriksi. Kun Pertti Rannikko oli vain osittaisena ja Åkermanin professuurin jatko katkolla, uhkasi oppiainetta resurssipula. Tilannetta helpotti hieman Olvi Säätiön lahjoittama 5-vuotinen kaivospolitiikan professori toimi, jota hoitamaan valittiin ympäristöpolitiikan lehtori Juha Kotilainen (2014–2020).

Itä-Suomen yliopiston ympäristöpolitiikka on Suomessa ainoa paikka, jossa ala on oma oppiaine kandidaatin- ja maisterintutkintojen kautta.

Aiemmin mainitut strategiset rahoitukset pelastivat oppiaineen tilannetta pidemmällä aikavälillä. Näiden tuella palkattiin Irmeli Mustalahti ja Lasse Peltonen vuonna 2016. Lisäksi Taru Peltola on vuodesta 2024 lähtien maantieteen ja ympäristöpolitiikan yhteinen luontokulttuurin professori. Näiden muutosten myötä vakinainen henkilökunta on 3½ professuuria, 2 yliopistolehtoria, 1 yliopistotutkija ja 1 yliopisto-opettaja. Itä-Suomen yliopiston ympäristöpolitiikka on Suomessa ainoa paikka, jossa ala on oma oppiaine kandidaatin- ja maisterintutkintojen kautta. Opiskelemaan pääsee useampaa reittiä. Pääreitti on maantieteen kanssa yhteinen sisäänotto nimellä ”maantiede ja ympäristöpolitiikka”. Lisäksi ammattikorkeakoululinjan kautta otetaan 10 opiskelijaa vuodessa. Myös avoimen yliopiston opintojen kautta voi saada opiskeluoikeuden. Neljänneksi kansainvälinen maisteriohjelma yhdessä ympäristöoikeuden kanssa tuo opiskelijoita.

Temaattisesti Joensuun ympäristöpolitiikka on keskittynyt erityisesti luonnonvarojen käytön kestävyyskysymyksiin (metsät, mineraalit, vedet, ruoka), luonnonsuojeluun ja luontopolitiikkaan, sekä yleisellä tasolla kestävyys siirtymän jännitteisiin ja niiden hallintaan, ympäristöoikeudenmukaisuuteen, sosiaalisiin vaikutuksiin, ympäristökonfliktien analyysiin ja sovitteluun sekä monitasoiseen ympäristöhallintaan. Itä-Suomen yliopiston pitkä linja aina Joensuun korkeakoulun ajoista lähtien on ollut monitieteinen alueellisen elinkeino- ja teollisen murroksen (metsätalous, turvetuotanto) tutkimus. Siihen nojaa vahvasti Joensuun ympäristöpolitiikan piirissä useiden hankkeiden voimin toteutettu kestävyys siirtymän kulttuurisen ja sosiaalisen ulottuvuuden sekä luontokulttuurin tutkimus. Luontopolitiikan vahva asiantuntemus näkyy siinä,

2 UEF:n ja SYKEN yhteisrahoituksella 2008–2013 ja vuosina 2013–2014 UEF:n kokorahoituksella.

että yliopistonlehtori Simo Häyrynen toimii kansallisen luontopaneelin jäsenenä vuosina 2023–27.

Ympäristöpolitiikan vahvistuminen Joensuussa kiinnittyy vahvasti edellä kuvattuun tutkimusalojen ja yliopiston strategisen tutkimuksen temaattiseen kehittymiseen, missä ympäristöpolitiikan tutkimus on ollut aktiivisesti mukana, sekä tämän myötä yliopiston tarjoamiin institutionaalsiin mahdollisuuksiin. Tämän kehityksen taustalla on myös läheinen ja tuloksekas yhteistyö monien alojen, mutta erityisesti ympäristöoikeuden, yhteiskuntamaantieteen ja kauppatieteiden kanssa. Vuodesta 2024 lähtien ympäristöpolitiikka osallistuu kansalliseen tohtorikoulutus-pilottiin *Sustainability Transformations Doctoral Education Pilot (SusTra)*, mikä mahdollistaa uudenlaista monialaisuutta kestävyys siirtymän tohtorikoulutuksessa.

Itä-Suomen yliopiston ympäristö- ja luonnonvarapoliittinen tutkimus ja samalla myös opetus ovat laajentuneet vahvasti myös globaalin etelän kysymyksiin erityisesti metsä- ja kaivostutkimuksen kautta. Globaalia suuntausta on vahvistanut professori Irmeli Mustalahden johtama kansainvälinen tutkimusryhmä *Responsive Natural Resources Governance (RNRG)*, joka yhdistää kestävyyskysymyksiä luonnonvara- ja ympäristöhallintaan kehitystutkimuksen piirissä. Globaaleihin haasteisiin pyritään vastaamaan keskittymällä kansalaisten osallistumiseen, monitoimijahallintaan, tietoon perustuvaan vuoropuheluun sekä alueelliseen ja sosioekologiseen kestävyys. RNRG-tutkimusryhmällä on ollut projekteja muun muassa Suomessa, Venäjällä, Meksikossa, Nepalissa, Indonesiassa, Laosissa, Tansaniassa, Ugandassa ja Mosambikissa.

KANSAINVÄLINEN YMPÄRISTÖPOLITIIKAN JA -OIKEUDEN MAISTERIOHJELMA

Vuonna 2012 ympäristöoikeus- ja politiikka perustivat yhdessä luonnonvarapolitiikkaan ja ilmasto-oikeuteen keskittyvän maisteriohjelman *The Master's Degree Program Environment, Natural Resources and Climate Change in Environmental Policy and Law*. Ohjelma on pyörinyt siitä lähtien ja ottanut vuosittain 15–20 opiskelijaa.

Ohjelman ideointi alkoi vuonna 2011, kun yhteiskunta- ja kauppatieteen tiedekunta (YHKA) halusi tukea kansainvälisten ohjelmien käynnistämistä. Suunnitteluvaiheeseen liittyi oppiaineiden välistä kisailua ja laitoshallinnon epäilyjä toteutuksesta. Eräät epäilivät myös, voisiko ulkomaisia opiskeli-

joita kiinnostaa tulla Joensuuhun asti ”susirajalle”. Kun oikeustieteen laitoksen johtaja Tapio Määttä ilmoitti oikeustieteen kattavan koordinaatiokulut ja kun dekaani vakuutettiin toteutuksesta ja mahdollisesta kysynnästä, ohjelma käynnistyi. Vuosien myötä hakijamäärät ovat kasvaneet painopisteen ollessa selkeästi ympäristö- ja ilmasto-oikeudessa.

Ympäristöpolitiikan maisterikursseilla ohjelma tarkoitti englanninkielisyyteen siirtymistä myös suomenkielisen ohjelman osalta. Kokonaisuudessaan ohjelma hyppäytti Joensuun ympäristöpolitiikkaa ja -oikeutta kertaheitolla todella voimakkaasti globaaliin orientaatioon. Ympäristöpolitiikkaa piti opettaa niin, että se ottaa huomioon monenlaiset yhteiskunnalliset kontekstit ja globaalin etelän näkökulmat eurooppalaisen ja suomalaisen lisäksi. Samalla ohjelma jatkoi ja syvensi aiemmin jo alkanutta ympäristöpolitiikan ja -oikeuden oppiaineiden välistä opetuksellista yhteistyötä (ks. Rannikon kirjoitus).

Eräät epäilivät myös, voisiko ulkomaisia opiskelijoita kiinnostaa tulla Joensuuhun asti ”susirajalle”.

MONITIEEISISTÄ YMPÄRISTÖOPINNOISTA KESTÄVYYSOPINTOIHIN

Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen kehitykseen liittyy olennaisesti monialaisten ympäristöopinnojen kehitys. Ympäristöpolitiikka ja ympäristöoikeus ovat kantaneet luonnostaan päävastuuta yhteiskuntatieteellisestä ympäristöopetuksesta. Näiden oppialojen näkökulmasta oli samalla tärkeää kehittää monitieteellistä ympäristöopetusta, jossa opiskelijoille luotiin mahdollisuuksia erityisesti luonnon- ja yhteiskuntatieteiden raja-aitojen yli. Samalla luotiin pohjaa nykymuotoisten kestävyysopinnojen kehittämiseksi. Monialaisten ympäristöopinnojen tarpeen näkeminen ei ollut aina niin selkeää, mutta onneksi matkan varrella on löytynyt riittävästi vastuutahoja viemään asiaa eteenpäin.

Joensuun yliopistossa yhteiset ympäristöopinnot käynnistyivät approbatur-tasoisina (15 ov) jo lukuvuoden 1991–1992 alussa. Tässä vaiheessa opetus painottui biologian oppiaineeseen. Vuonna 1995

asetetun Kellomäen työryhmän esityksen pohjalta päädyttiin monialaisen ja monitieteisen ympäristönsuojelun sivuainekokonaisuuden kehittämiseen (ks. myös Pertti Rannikon artikkeli). Uudistetun opintokokonaisuuden opetukseen ottivat osaa yliopiston viisi tiedekuntaa. Opintokokonaisuus laajennettiin 35 opintoviikon laajuisiksi cum laude approbatur -opinnoiksi. Kokonaisuuden nimeksi vahvistui ”Ympäristönsuojelun opinnot”.

Vuonna 2000 asetettiin uusi työryhmä, jonka tehtävänä oli paitsi kehittää tutkimusta syventää myös monitieteisten ympäristöopinnojen opetusta Joensuun yliopistossa. Työryhmä esitti, että monitieteisyys ympäristötieteiden opetuksessa ja tutkimuksessa on Joensuun yliopiston erityispiirre ja että Joensuun yliopiston ympäristönsuojelun ja muun ympäristöön kohdentuvan opetuksen kehitys tulee perustua jatkossakin monitieteiseen lähestymistapaan ja kaikkien tiedekuntien kiinteään yhteistyöhön. Työryhmä teki useita virkaehdotuksia sekä linjasi ympäristötieteiden opetuksen suunta- viivoja eri tiedekunnissa ja pääaineissa. Ehdotukset virkarakenteen kehittämiseksi toteutuivat varsin hyvin. Työryhmä myös esitti, että ympäristönsuojelun opintojen kokonaisuus nimettäisiin ”Ympäristötieteiden opinnoiksi” ja opintojen rakenne muuttui moduulirakenteiseksi sisältäen johdattelevien opintojaksojen ohella opintoja Luonto-, Kulttuuri- ja Yhteiskunta -moduuleista.

Kuopion ja Joensuun yliopistojen yhdistyessä Itä-Suomen yliopistoksi vuonna 2010 täytyi kokonaisuuden nimeä ja sisältöä jälleen arvioida uudelleen, koska ympäristötiedettä opetettiin eri muodossa eri oppiaineiden yhteydessä. Ympäristötieteiden opinnoista tehtiin ”Monitieteiset ympäristöopinnot”. Monitieteisten ympäristöopinnojen koordinaointia tuettiin erillisrahoituksella ja koordinaatiovastuu oli pitkän aikaa luonnontieteiden ja metsätieteiden tiedekunnalla. Vuonna 2016 koordinaatiovastuu siirtyi Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekuntaan. Opintokokonaisuuden suosio oli alkanut hieman hiipumaan ja oli jälleen aika miettiä uudistustarpeita.

2020-luvun alussa Monitieteiset ympäristöopinnot -kokonaisuudesta alkoi kehittyä ”Kestävän tulevaisuuden opinnot” -niminen opintokokonaisuus. Opintokokonaisuus korvasi monitieteiset ympäristöopinnot lukuvuoden 2022–2023 alusta alkaen. Uudistuksessa säilytettiin Itä-Suomen yli-

opistolle omaleimainen monitieteisyys, tiedekuntarajat ylittävä yhteistyö ja laaja-alainen opintojaksotarjonta, mutta kokonaisuuden sisältöjä ja rakennetta kehitettiin vastaamaan kestävyyskoulutuksen tarpeita. Syntyi kokonaisuus, jossa opiskelija oppii johdantokursseilla perusteet kestävästä kehityksestä ja tämän jälkeen hän voi valita yhdeksästä teemamoduulista itselleen sopivan tai räätelöidä oman näköisensä kokonaisuuden laajasta opintotarjonnasta. Tarjolla on myös englanninkielinen moduuli. Johdantokursseilla on hyödynnetty Climate University -verkoston oppimateriaaleja, mutta niitä on täydennetty Itä-Suomen yliopiston opettajien omilla opintosisällöillä. Itä-Suomen yliopisto on ollut myös koordinaatiovastuussa valtakunnallisen kestävyysopinnojen verkoston perustamisessa. Verkosto on tällä hetkellä 11 korkeakoulun muodostama opetusyhteistyöverkosto, jossa korkeakoulut voivat tarjota omaa opetustaan toisille jäsenkorkeakouluille.

LOPUKSI

Yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus on kehittynyt Itä-Suomen yliopistossa ja sitä ennen Joensuun yliopistossa viimeisen 25 vuoden aikana vahvasti. Keskeisinä syinä kehitykselle voidaan listata mukana olo yliopiston tutkimuksen strategisissa kehittämishankkeissa ja -rahoituksissa, alan monitieteinen ja vahva koordinaatio, keskeisten oppiaineiden selkeä sitoutuminen yhteiseen tekemiseen, yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen vahvistaminen ennen monialaista yhteistyötä luonnontieteiden suuntaan, pysyvien institutionaalisten rakenteiden luominen (professuurit, koulutusohjelmat), tutkimuksen riittävä teemoitus tiettyihin vahvuusalueisiin sekä pitkäjänteinen tutkimusrahoituksen saaminen.

Tärkeää yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen kehittymiselle Itä-Suomen yliopistossa on ollut myös tutkimuksen ja opetuksen selkeä yhdistäminen sekä kansainvälistyminen. Viimeisen vuosikymmenen aikana merkittävästi laajentunut alan perustutkintokoulutus on luonut alan oppiaineille vakaan perusrahoituksen ja taannut vakinaiset opetus- ja tutkimusvakanssit. Tämä on osaltaan tukenut myös tutkimuksen kehittymistä. Vuonna 2024 suomalaisissa yliopistoissa oli vain kuusi yhteiskuntatieteelliseksi ympäristötutkimukseksi luonnehdittavaa koulutusohjelmaa. Niissä oli yh-

teensä 160 aloituspaikkaa, joista 100 oli Itä-Suomen yliopiston koulutusohjelmissa. Aiemmin mainittujen ympäristöpolitiikan perustutkintokoulutuksen ja englanninkielisen *Environmental Policy and Law* -maisteriohjelman ohella Itä-Suomen yliopistossa on myös yhdessä Uppsalan ja Tromsø'n yliopistojen kanssa yhteinen *Joint Nordic Master Programme in Environmental Law* -ohjelma.

Laitosten rooli alan kehityksessä on ollut sen sijaan vaihteleva, ajoittain tukeva ja joskus taas haasteellinen. Vain oikeustieteiden laitoksen voi sanoa tukeneen vuosien myötä johdonmukaisesti alan kehitystä. Yhteistyö kotimaisiin ja kansainvälisiin yliopistoihin ja tutkimuslaitoksiin (erityisesti SYKE, LUKE, GTK) on ollut kokonaiskehitykselle tärkeää ja sen merkitys on vain vahvistunut. Jatkossa mukana olo nuorten eurooppalaisten yliopistojen YUFE-allianssin yhteistyössä saattaa avata uusia ovia alan kehitykselle.

Keskittyminen luonnonvarapolitiikan kestävyyskysymyksiin, luonnonsuojeluun ja luontokatoon, eläinpolitiikkaan sekä ilmasto- ja energiapolitiikkaan- ja oikeuteen niiden moninaisuudessaan on ollut onnistunut valinta.

MYY- ja LYY-verkostoissa olivat alun perin oppialoina mukana ympäristöpolitiikka, ympäristöoikeus, yhteiskuntamaantiede, metsäekonomia ja -politiikka, historia ja kulttuurin tutkimus ja matkailun tutkimus. Tutkimusyhteisöjen kehittämisen vaiheessa vuodesta 2019 lähtien mukaan tuli vahvasti myös kauppatiede. Kulttuurinen ympäristötutkimus on sen sijaan valitettavasti vähentynyt. Ympäristöoikeuden todella vahva kehitys loi heijastusvaikutuksia muihin aloihin, erityisesti ympäristöpolitiikkaan. Samalla tavoin ympäristöpolitiikan ja maantieteen yhteistyö on luonut sekä tutkimuksen että erityisesti yhteisten opetusohjelmien kautta mahdollisuuksia yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen vahvistamiseen. Ympäristöpolitiikka on kehittynyt vahvasti omaksi oppialakseen, ja sen rooli yhteiskuntatieteellisen

ympäristötutkimuksen kentän koordinoinnissa on ollut keskeinen. On myös hienoa, että Suomen ensimmäinen ympäristöhistorian professori syntyi nimenomaan Itä-Suomen yliopistoon. Samalla tapahtunut kauppatieteiden aktivoituminen vihreän talouden tutkimukseen on konkretisoitunut linkityksiä yritystoiminnan kestävyuden ja vastuullisuuden tutkimukseen.

Temaattisesti Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus on elänyt ja uudistunut, mutta toisaalta tietyt vahvat suuntaukset ovat olleet kehityksen kannalta olennaisia. Esimerkiksi metsäteollisuuden tutkimus on alan muutoksen myötä selkeästi vähentynyt. Tilalle on noussut energia- ja kaivannaisalojen ja vesistöjen vahvempi tutkimus ja aivan uutena alueena kiertotalous. Keskittyminen luonnonvarapolitiikan kestävyyskysymyksiin, luonnonsuojeluun ja luontokatoon, eläinpolitiikkaan sekä ilmasto- ja energiapolitiikkaan- ja oikeuteen niiden moninaisuudessaan on ollut onnistunut valinta. Nykyistä kehitystä luonnehtii siirtyminen tutkimuksessa yhtäältä kestävyysmurroksen kuten kiertotalouden, biotalouden ja energiasiirtymän edistämiseen sekä samalla esille nousevien moninaisten haasteiden ja jännitteiden analyysiin. Näin myös konfliktien ja ympäristöoikeudenmukaisuuden tutkimus on siirtynyt yhä enemmän kohti vihreän siirtymän aiheuttamia yhteiskunnallisia jännitteitä samalla kun etsitään uusiin tilanteisiin sopivia yhteistoiminnallisen hallinnan ja liiketoiminnan malleja.

Kiitos kommentaista: Ari Lehtinen, Seita Vesa, Tuomas Räsänen, Simo Häyrynen, Niko Soininen ja Hanna Lehtimäki.